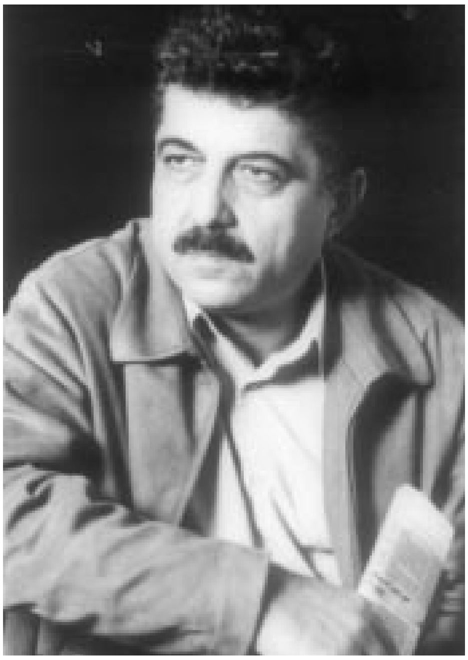

دڵشاد عەبدوڵڵا:
شیعر بوونەوەرێکی کێوی نییە..
بیرکردنەوەش بە ڕیتمی سیاسی کارەساتە

هەڤپەیڤین:
ئازاد عەبدولواحید

دڵشاد عەبدوڵڵا یەکێکە لەو شاعیرە بەرچاوانەی لە ساڵانی حەفتایەکانەوە دەینووسی، بەڵام لە هەشتایەکاندا ناسرا، هەرچەندە تا ئێستا چەندین کۆمەڵە شیعری خۆی بە چاپ گەیاندووە، ئەگەرچی ڕەخنە و لێکۆڵینەوە بەپێی پێویست کاری لەسەر دەقەکانی نەکردووە، بەڵام لەناو نەوەی شیعری خۆیدا شاعیرێکە تایبەتمەندیی خۆی هەیە.

بێجگە لە شیعر وەک نووسین لە زۆر بواری دیکەشدا کاری کردووە و خۆی تاقیکردووەتەوە. لەوانەش: ڕەخنە و بیروڕا دەربڕین و گۆشەنووسین و ڕۆژنامەگەری. گۆڤاری (ڕامان) ئەم شاعیرەی بەسەر کردەوە و سەبارەت بە شیعری شاعیرانی حەفتایەکان و وەچەی خۆی و زۆر باسوخواسی ئەمڕۆی ڕۆشنبیریی کوردی دواندمان و ئەنجام ئەم گفتوگۆیەی لێکەوتەوە.

رامـــــان: چۆن خۆت لە جیهانی نووسین و شیعردا دۆزییەوە، هەر ڕێکەوت بوو، یان؟

دڵشاد عەبدوڵلا: ئەوەندەی من زانیبێتم و تا ئێستا بۆم ڕوون بۆتەوە، شتێکی ئەوتۆ لە ناو خێزانەکەماندا نەبوو یارمەتیدەربێ بۆ خوێندنەوە و نووسین. خێزانێکی هەژاری نەخوێندەوار، ئەگەرچی باوکم و دایکم خەڵکی هەولێرن، بەڵام هەردووکیان لە بنەماڵەی جوتیاربوون، باوکم تا ئەو ساڵانەی دوایی خەریکی کشتوکاڵ و شینایی بوو، دایکیشم کچی پیاوێکی باخچەوان بوو. هەردووکیان نەچوونەتە قوتابخانە، باوکم بەخۆی خۆی فێرە حەرفەکان کردبوو، بە حونجە هەندێک وشەی دەخوێندەوە و بەس، بەڵام لەناو بنەماڵەکەماندا کەسێکی ئازا و قسەزان و بەڕێز بوو. دوو کەسی گرنگ هەن لە ژیانی مندا کە ڕەنگە ئەو بەهرەیەی منیان لە سەرەتاوە خرۆشاندبێ، ئەوانیش داپیرم- دایکی باوکم- کە ژمارەیەکی ئێجگار زۆر شیعری میللی و گۆرانی لەبەربوو، هەموو جارێک گوێی بەو ئاوازانە ئاودەدام و هەر قسەیەکم بکردبا، ئەو دەیکردە شیعر و چەند ڕستەیەکی دەوت، کاتێک ویستم بنووسم زۆرجاران ئەو ڕستانەی ئەوم دەهاتەوە یاد و لە گوێمدا دەزرینگانەوە. ئەوەی تریان کارەکتەری سۆفی خدری باپیرم- بابی دایکم- بوو کە پیاوێکی ڕۆحانی ئێجگار نیشتمانپەروەر بوو، بەدەلیلی ئەوەی یەکەم کوڕی لە تەمەنی کەمتر لە ١٨ ساڵیدا ناردە شاخ و کردی بە پێشمەرگە و تا حەفتاکانیش یەکێک بوو لە پێشمەرگە پارتیزانەکان. سۆفی خدر فێری شتێکی زۆر سەیری کردم، ئەویش ئەوەیە کە مەرج نییە هەموو ئەو شتانەی هەن ببینرێن، چاو توانایەکی دیاریکراوی هەیە بۆ دیتن. ئەوەی بە چاوی دڵ دەبینرێ سەیرو سەمەرەترە و باشتریش دەمێنێتەوە و کاریگەریشی زیاترە. یەک لە قسە پڕ حیکمەتەکانی ئەو هەموو جارێ کە پێیان دەوت، سۆفی بۆ ناچیتە حەج. دەیوت، حەج دێتە لای من. ئەو زۆر شەو قسە و باسی ئەو تارمایی و هێزانەی بۆ دەکردم کە لەودیو بینراوەکانەوە دێن و دەیانەوێ زەفەری پێ ببەن، بەڵام چونکە نووری خوا دڵی ڕوون کردۆتەوە هیچیان پێ ناکرێ لەگەڵی و هەردەم بەسەریاندا زاڵ دەبێ. ئەو دووکەسە بە جۆرێک لە جۆرەکان بەدنیای ڕۆح ئاشنایان کردم، بەڵام کەی دەستم بەنووسین کرد.

لە خوێندن لە قۆناغی ناوەندی بووم، کە هەستم دەکرد شتێک هەیە لە ناخمدا پەنگ دەخواتەوە، نە خوێندن دەتوانێ وەڵامی بداتەوە، نە قسەکانی مامۆستاکان...

دڵشاد عەبدوڵلا - ١٩٦٠ - هەولێر

هەستم کرد لەناو وانەکاندا دەرسێک هەیە نەمخوێندووە، کتێبێک هەیە لەناو کتێبەکانی قوتابخانەدا نییە. جارێکیان بە ڕێکەوت دەفتەری ڕەشنووسی شاعیرێکیان دامێ کە خوێندمەوە، ویستم لاسایی بکەمەوە، نەمکرد چونکە ئەوانەی ئەو زۆر سادەبوون. ماوەیەک کەوتبوومە خوێندنەوەی دیوانی شاعیرانی کلاسیکی (نالی) و (حاجی قادری کۆیی) و پاشان (کامەران موکری) و (جەمال شارباژێڕی) جگەلەوانە مەولودنامە و هەندێک نامیلکەی تریشم خوێندبووەوە و قورئانیشم ختم کردبوو لای مەلا شەریف لە مزگەوتی شێخ مستەفا و بیستبووشم کە شێخ وتوویەتی، جۆرێک لە شیعرییەت لە قورئاندا هەیە. کەوا شیعر نووسین شتێکی ئاسان نییە، ئەوەی لەو دەفتەرەدا خوێندمەوە ئەوە نەبوون کە مەبەستی من بپێکێ و ئەو هێزی شیعرەی لە قورئانیشدایە هێزێکی لە ڕادەبەدەرە، بۆیە لە سەرەتادا لە ئاست شیعر نووسیندا تووشی ترس و دڵەڕاوکێیەک بووم.

ئەو قۆناغە هەستی خۆشەویستی لە دڵ و دەروونمدا جۆشی دەخوارد، چەند کچێک لە گەڕەک و ناسیاو ببوونە مایەی جووڵاندنی ئەو هەستە، کەچی لە بەرانبەریاندا تووشی دڵەڕاوکێ ببووم. ئایا شەرم تووشی ئەو حاڵەتەی کردبووم. تا شەوێکیان لە ناو دەفتەری خوێندندا و لە

دوا لاپەڕەدا شـــتـــێکم نووسی، ئێستاش نازانم چۆن جورئەتم کرد و ئەو ترسەم شکاند.

رامـــان: تۆ وەک شاعـیـرێک لە قۆناغەکانی نووسینی شیعرتدا، خۆت بە قەرزارباری کێ دەزانی؟ کێ تۆی هانداوە و دەســـتگیـــرۆیی کردووی؟

دڵشاد عەبدوڵلا: لە هەولێر، ئەوکاتەی دەستم پێکرد، چەند شاعیرێک هەبوون، دیارترینیان (عەبدوڵلا پەشێو) بوو، بەڵام هەمیشە ئەو نەوەیەی ئێمە گلەیی ئەوەمان هەبووە کە ئەوانەی بەر لە ئێمە هیچ شتێکی ئەوتۆیان بۆ جێ نەهێشتووین و بەهیچ شێوەیەکیش هانی ئێمەیان نەداوە. بە پێچەوانەوە کەمتەرخەم بوون لە ئاست نەوەی دوای خۆیاندا. ئەوان نەک کولتوورێکی شیعریی باشیان بۆ جێ نەهێشتین، بگرە ئەوەی هەشبووە شێواندوویانە. لە هەولێر کولتوورێکی دەوڵەمەند هەبووە، بەڵام بە کوردی نەبووە، ئەوان لە بری ئەوەی کۆی بکەنەوە و خوێندنەوەی خۆیان هەبێ دەربارەیان تووڕیان هەڵداوە و روویان کردۆتە جۆرە کولتوورێکی تر. جگە لە (پەشێو) هەموو ئەوانەی تر کە لە هەولێر شیعریان دەنووسی نەیانتوانی ببنە جێگەی سەرنج، پەشێویش لەبەر ئەوەی ئەزموونە شیعرییەکەی سنووردارە، ئەویش بۆ ماوەیەک فریام کەوت، بەڵام خۆی ئەگەر برادەرایەتیمان نەبووایە، ئامادەنەبوو بەدوای دەنگێکدا بگەڕێ لەناو نەوەی دوای خۆیدا. لەدوای نەوەد و هەشتەوە کە لەگەڵ (شێرکۆ بێکەس) لە یەک دەزگادا کارمان دەکرد، سوودم لە هەندێک شەخسیەتی شیعریی ئەو دیوە. تاکە شتێک کە پێم وایە لە هەموو شتەکانی تری شێرکۆ جوانترە ئەو سووتانە بەردەوامەیەتی بۆ شیعر، بۆیە زۆر بە داخەوە لەناو کورددا کەمتەرخەمییەک لە پێوەندی نێوان نەوەکان هەیە. من ئەگەرچی ئەزموونێکی ئەوەندە دەوڵەمەندم نییە تا بتوانم شتێکی ئەوتۆ بۆ ئەوانەی دوای ئێمە دەستیان بە نووسین کردووە بکەم، بەڵام تا ئێستا لە هەر شوێنێکدا بۆم لوابێ دەستی چەندانیانم گرتووە و هاوکاریم کردوون. ئەگەر لەناو کورددا دە شاعیری گەورە هەبێ بۆ من باشترە لەوەی دوو سێ شاعیر هەبێ، ئەوکات منیش کە ویستم بنووسم سانسۆری ئەو دە شاعیرە بەسەرمەوە دەبێ و لەجیاتی دوو ئەزموون سوود لە ئەزموونی دە شاعیر وەردەگرم.

رامان: ئەدەب و داهێنانی ئێمە لە ئاستی میللەتێکدا نییە و زۆر سست و لاوازە، هەن پێیان وایە ئەم سستیە پێوەندی بە پەککەوتەیی و ئیفلیجی بونیادی کۆمەڵگەی کوردییەوە هەیە. تۆ پێت وایە کە هەر دەبێ ئەدەب و داهێنان رەنگدانەوەی ئەم دواکەوتوویە بن، یان تەکانی خۆی بدات؟

نەوەی شیعری پێش ئێمە کولتوورێکی باشیان بۆ جێ نەهێشتین

دڵشاد عەبدوڵلا: ئەم پرسیارە فرە لایەنە، هەندێکیان پێوەندییان بەو واقیعەوە هەیە کە میللەتەکەمان تێیدا ژیاوە. شەڕ و بەرگری لەخۆکردن چەند قازانجی هەبووە کە نەیهێشتووە کورد لە فەوتان رزگاری بێ، ئەوەندە و زیاتریش زەرەری لێداوە. نائارامی و ناجێگیریی سیاسی کۆسپی گەورەی خستۆتە بەردەم گەشەسەندنی کولتوور و ئەدەب و هونەر، بەڵام ئەوانە بیانوو نین بۆ سستی و لاوازی ئەدەب و داهێنان. بەشێکی ئەو واقیعەتە پێوەندی بەجۆری تێگەیشتن لە ئەدەبیشەوە هەیە کە ماوەیەکی زۆر وەکی پاشکۆی ئایدیۆلۆجیا و سیاسەت تەماشا کراوە و کاتێک ئەو دووانە هورووژمیان هێناوە هەندێک لە ئەدیبان تەواو دەستبەرداری ئەدەبەکەیان بوون و بە تەواوی تەرخان بوون بۆ بواری سیاسی، کەچی نەئەمیان ماوە و نە بەتەواوی ئەویشیان بووە وەکی (ئیبراهیم ئەحمەد و ئەحمەد هەردی) کە دوو قەڵەمی زۆر گەورە بوون لە ئەدەبی کوردیدا، کەچی چوونە ناو دنیای کاری سیاسییەوە و ئەنجامەکەشمان لەبەرچاوە.

رامـــان: کەواتە، پێت وانییە شیعر و شیعرییەت بەکەڵکی سیاسەت بێ، ئەی سیاسەت چەند ئاسۆی بەردەمی شاعیر بەرفراوان دەکا؟

دڵشـــاد عـــەبدوڵلا: سیاسەت دوور نییە لە ژیانی هەمووومان، هەر لە کۆنەوە لە سەردەمی گریک و رۆمانەکانەوە، لێرەش لەسەردەمی دەسەڵاتی سەفەوی و عوسمانلی و ئیماراتە کوردییەکان سیاسەت هەبووە، خەڵکیش کەم تا زۆر بەشدارییان تێدا کردووە. ئێستاش سیاسەت پێوەندی بە ژیانی رۆژانەی هەموو خەڵکەوە هەیە، بەڵام بیرکردنەوە بە ریتم و سیستەمی سیاسی بۆ ئەدیبێک کارەساتە، لەوەش کارەساتتر ئەوەیە شاعیرێک کە سێبەری خواوەندە لەسەر زەویدا بە پێوانەی سیاسەت، واتە دابەشکردن و لەتکردن مرۆڤ بپێوێ. پێوانەی شاعیر بۆ مرۆڤ خۆشەویستییە نەک ئینتیمای سیاسی.

رامـــان: پێتان وایە خوێنەر بەشێک بێ لە پرۆسەی داهێنان. ئایا لەکاتی نووسینی قەسیدەیەک خوێنەر چەند ئامادەگی لەلات هەیە؟

لە ڕاستەوە دووەمیان: دڵشاد عەبدوڵلا - ١٩٦٥ - هەولێر

دڵشـــاد عـــەبدوڵلا: کـاری هاوبەش نیـیـە، خـەونی هاوبەش هەیە. جارێ من پێم وایە خوێندنەوە و خوێنەر شتێکە و ڕەخنە و ڕەخنەگر شتێکی ترە، دوو حاڵەتی جیاوازن. من زۆر بایەخ بە خوێنەر دەدەم تا ئەو ئاستەی خۆشم خوێنەری دەقی کەسانی ترم و بە چاوێکی پڕ بایەخ تەماشای بەرهەمی ئەوان دەکەم، پاشان من و خوێنەر زەمەن هەردووکمان دەگۆڕێ، لەیەک باردا نامێنینەوە. هەمیشە خوێنەر لە زیادبووندایە و زەمەنی خوێندنەوەش لەگەڵ هەڵکشانی زەمەنی داهێناندا فراوانتر دەبێ. ئێستا ئەوەی (نالی) دەخوێنێتەوە سەد قات لە جاران زیاترە، فرە خوێندنەوەش بۆ نالی هەیە، کەچی جاران لەنێوان ژمارەیەکی زۆرکەمی خوێنەران قەتیس مابوو، بەڵام ڕەخنە پێوەندی بە شار و بە وەعی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئەدەبییەوە هەیە. خوێنەری باش لە کوێرە گوندێکیش هەڵدەکەوێ، کەچی ڕەخنەگری باشی تێدا هەڵناکەوێ.

من کە دەنووسم بیر لە خوێنەر ناکەمەوە، بەڵام دڵنیام کە خوێنەری زیرەک لەشوێنێکی دەقدا ئامادەیە و شتی جودای لێ هەڵدەکرێنێ و ئەنجام دەق دەکاتە دەقێکی جیهانی.

ڕامـــان: لەناو شیعردا (زمان) سووری ژیانی خۆی هەیە، هەر لەوێوە زمان لەناو شیعردا نوێ دەبێتەوە، زمان لە شیعری تۆدا چۆن مامەڵەی لە تەکدا کراوە؟

دڵشاد عەبدوڵلا: پێم وایە زمانی شاعیر هەمیشە لە بورکان نزیکترە، لە هەناوی زەوییەوە دێتە دەرێ، وەکی هەور نییە بەسەر زەویدا بکشێ. زمانی شیعری تازەش جیاوازە لە زمانی کۆنی شیعر، ئەو زمانی گێڕانە و خیتابی بەسەردا زاڵبوو، کەچی زمانی شیعری تازە زمانی سووتانە، زمانی وردبوونەوە و ڕانانە، هێزی ئیحابەخشی تێدایە بۆ پاکبوونەوە. دوو قۆناغیش لە پاکبوونەوەی زمانی کوردییدا هەیە، یەکیان لە چلەکاندا کە هەوڵی پاککردنەوەی زمان درا لە دەرێ، ئەوکاتەی لە وشەی بێگانە پاک کرایەوە، هەوڵی دووەم لە هەشتاکاندا لە ڕێی دۆزینەوەی زمانی ناوەوە بوو، زمانی خەون و بێئاگایی و تخووب تێپەڕاندن، زمانێک کە پێشتر بەو شێوەیە نەنووسراوە. ئەوەی زمان ئەنجامی دەدا لە پرۆسەی خولقاندندا جیاوازە لەوەی کە هەبووە، چونکە ئەگەر فۆتۆی هەمان ئەو شتانە بکات کە هەیە ئەوە جووینەوەیە، دوای ئەو هەموو مێژووەی داهێنان ئەگەر تەماشا بکەین ڕۆژ بە ڕۆژ کارەکە قورستر دەبێ. بەر لەوانیش ئەگەر شاعیرێک بینبووسیبا ئاسانتر بوو لەوەی دوای ئەو دەنووسێ.

ڕامان: باشە تۆ خۆت بەرانبەر زمان گرفتت هەیە. ئایا هەست دەکەی زمانی کوردی توانای هەبێ ئەوەی دەتەوێ بیڵێی؟

دڵشاد عەبدوڵلا: زۆرجار بۆ خۆم بیرم لەوە کردۆتەوە، جارێ زمان بەرهەمێکی گەردوونییە، هەر تەنیا مرۆڤ لە دروستکردنیدا بەشدار نییە، ئەگەر ئەو وشەیە خورد بکەمەوە، دەبینی زمانی شەو جیاوازە لە هی ڕۆژ، هی ناوچە ساردەکان جیاوازە لەهی ناوچە گەرمەکان، زمانی قۆناغی منداڵی و گەورەییش.. زمانی شار و لادێ.. کەسێک کە لە ئەستێرەیەکی ترەوە بێ بە هەمان زمان لەگەڵمان نادوێ کە ئێمە لەسەر زەویدا پێی دەدوێین. دەتوانین زۆر وردەکاری لەو شێوەیە باس بکەین. لە بەرانبەر ئەوەشدا زمانی حاڵەتە نادیارەکان و کەشفکردنی مەجهولیش هەیە کە زۆرجاران لە شیعرەکانی (نالی)دا تەواو بەرجەستە بووە.

لە دەوری تۆیە ئەی خورشیدی پرتەو بەخشی شەو گەردان
کە نالی وا لە حاڵاتی میحاقی ماهی نەو دایە

مەسعوود محەمەد (لە دەوری) پێ ڕاستترە کەچی مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس (لە دووری) نووسیوە، دەورەکە

مانا و دەلالەتی گەورەتر دەدا، ئەوەم مەبەستە لە زماندا و گرفتی شاعیر لەگەڵ زماندا گرفتێکی ئەزەلییە، چونکە تاکە بەربەست لەبەردەمیدا لە حاڵەتی وتن و نەوتندا زمانە.

زمان پشت بە کۆمەڵێک پێوەندی دەبەستێ، ئەو پێوەندییانە لای شاعیر هەردەم لەتازە بوونەوەدایە. کاتی خۆی لەبەردەم پەنجەرەی ژوورەکەمدا لە سلێمانی، دار هەنارێک هەبوو، کاتی گوڵکردن، یان پایزان دیمەنێکی هێندە جوانی دەنوواند کە دڵی دەکردە دەنکە شیرینەکانی، هەرچەندە ویستم ئەو دیمەنە بگوازمەوە ناو شیعرم نەمتوانی، چونکە لە شیعردا ئەو دار هەنارە نامێنێ و تێکەڵ بە ژمارەیەک پێوەندی تر دەبێ، بۆ نموونە ڕەنگە ببێتە نامەیەکی پێچراوە کە سروشت بۆی خستوومەتە پۆستی وەرزەکانی، تا کە خوێندمەوە سەرلەنوێ بەجوانی خۆی وابەستەم بکاتەوە، یان هەر شتێکی لەو چەشنە، گرنگ ئەوەیە هەمان دار هەناری ناو سروشت و لە هەمان حاڵەتدا و لەناو تۆڕی ئەو پێوەندانەدا نامێنێ کە لە سروشتدا هەیە.

لەوەوە بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە زمان بە شیعردا یەک ئاراستەی نییە و یەک دیوبشی نییە، وشەکان ئاوێنە نین، ئەویش بن، یان کۆماوەن، یان قۆر ئەوەی دەینوێنن هەر ئەوە نییە کە هەیە، لێرە قسەیەکی ڤالێریم دێتەوە یاد کە دەڵێ، ماسی دەسکردی سروشتە، بەڵام «حۆری دەریا» کە نیوەی کچە و نیوەی ماسی دەسکردی خەیاڵی مرۆیە. لێرەدا نابێ بایەخی ئاوازی ناو شیعر لەبیربکەین کە زۆرجاران ئەو دەبێتە مایەی دروستکردنی جۆرە پێوەندییەک کە هەرگیز بێ ئەو دروست نابێ.

زمانی کوردی نزیکە لە سروشت، بۆیە دەبینین وەکی ئەو یەک ڕەهەندی تێدا زاڵە، بە ڕاستی من لەناو ئەو فەرهەنگە یەک ڕیتم و یەک ڕەهەندیەدا هەست بەنامۆ بوون دەکەم، بۆیە یەکەم هەوڵی تازەبوونەوە بە ڕزگاربوون لەو حاڵەتە دەست پێدەکا، بەو نامۆبییە دەست پێدەکا. پێشتر لە شوێنێکی تر نووسیومە: ئەو چەقۆیەی سێوێکی پێ قاش دەکرێ هەمان چەقۆ نییە کە بەدەست قەسابێکەوەیە ئەویش هەمان چەقۆی دەست دکتۆرێک نییە. چەقۆی ناو جامخانەی دوکانێک ئەو چەقۆیە نییە کە لە شەوی تاریکدا بەدەست بازوو تووندێکەوە دەبریسکێتەوە، ئەویش ئەو چەقۆیەی دەست بازوو بلوورییەک نییە کە لە چێشتخانەدا ئارووی پێ قاش دەکا... ئەو لە هەر شوێنێکدا لە پێوەندیدایە لەگەڵ ژمارەیەک کەرەستە و کەسی ترەوە، لەگەڵ چەنگاڵ و کەوچک و قاپ و سفرەوە جیاوازە لەوەی بە تەنیا و لە شوێنێکی تردا بە تەنیا و پڕ وەحشەتە. لە شیعری کوردیدا چەقۆ بەکارنەهاتووە، ئەگەریش بەکارهاتبێ بەسەر ملی ئیسماعیل پێغەمبەرەوە بووە، یان بەسەر ملی قوربانییەوە، واتە هەر بەدەست زاڵم و دەسەڵاتدارەوە بووە وەکی ئەوەی دیمان بەدەست شێخ زاناوە، ئەی کە ژنێکی نازەنین سەری هەوری پیاز و ئاسمانی سووری تەماتەی پێ شەق دەکا و شەوی باینجانی پێ ئەنجن دەکا؟

ڕامان: ئێوە لەو شاعیرەن کە زۆرتر لەناو (مانا)، بەواتایەکی دیکە بڵێین لەناو مێژوودا، کاردەکەن، ئەو جۆرە کارکردنە چەندی لەگەڵ ئەو ڕایە یەکدەگرێتەوە کە شیعر نووسین زیاتر ئاگر کردنەوەیەک بێ لەناو زماندا؟

دڵشاد عەبدوڵڵا: ئەو جۆرە سەرنجانە ڕەنگە لە دیوانی «حەج»ەوە دروست بووبێ، کە من پێم وایە ئەوەش وانییە. دیوانی حەج هیچ پێوەندی بە مێژووەوە نییە. نووسینەوەی سەرلەنوێی داهێنانە لەڕێی دروستکردنی پێوەندییەوە. بەکارهێنانی تەکنیکێکە بۆ ڕزگاربوون لە هەندێک جۆرە دووبارەبوونەوە. با هەندێک لەو حاڵەتانە ڕوونتر بکەمەوە، من کە قەسیدەی حەجم نووسی، کە یەکێکە لە شیعرەکانی ناو دیوانەکە، سەرەتا هیچ بیرۆکە و مانایەکم لا نەبوو جگە لە وشەی (حەج) خۆی. لەسەر کاغەزێکی سپی نووسیم بەبێ ئەوەی نیازی شیعر نووسینم هەبێ، هەندێک جار بۆ خۆم وشە دەنووسمەوە و لێی ورد دەبمەوە، شیعرییەت لە کوێدایە. دەشێ ببێتە شیعر. هەر لەخۆمەوە کەوتمە نووسینی ڕستەی یەکەم (سڵاو لە بەردێک، بەردێک کە ڕەنگی شەوێکی درێژی، بیابانی خڕکردۆتەوە لەخۆیدا....) ئیتر ڕستەی تری بەدوای خۆی ڕاکێشا. کاتێک زانیم تووشی حاڵەتێکی نائاسایی هاتووم و خەریکە وەسفی کەعبە بکەم، زانیم بە هەڵەدا چوونێک لە ئارادایە، چۆن ڕزگاربم. پێویستیم بە هێزێکی وا هەبوو کە مەنتیقێک بداتە دەرچوونم، وەکی چەخماخە (نالی) هات و ڕزگاری کردم، ئەوەیە وەفای داهێنەران کە ناهێڵن پشتمان بکەوێتە زەوی زوو فریامان دەکەون و بەرزمان دەکەنەوە. ئەوجا دەمێنێتەوە،

کە دەنووسم بیر لە خوێنەر ناکەمەوە، بەڵام دڵنیام خوێنەری زیرەک لە شوێنێکی دەقدا ئامادەیە

لە ڕاستەوە: عەبدوڵلا زەنگنە، دڵشاد عەبدوڵلا
١٩٧٤ - چۆمان

ئایا من لەوەعیەوە ئەوکارەم کردووە، نەخێر نیوە وەعی و نیوە بە نائاگایی، هەر هێندە وەعییەم هەبووە کە نالی ماوەیەک لە چیای عەرەفە ژیاوە و دوورکەوتۆتەوە لە زێد و کەسوکار و باقی ئامادەبوونی ژنە شارەزوورییەکە حاڵەتی هاوبەشی نێوان من و نالی-یە. ئایا ئەوە چ پێوەندی بەمێژووەوە هەیە. ئەوەی دڵدار و حاجری و مەولەوی و خەیامیش هەروا. ئەوە سەرلەنوێ خوێندنەوەی عەشقی ئەوانە، نووسینەوەی ئایینێکی تازەیە لە ئەشکەوتی عەشقی ئەواندا کە دواجار عەشقی هەمووانە. بۆ ئەو ڕایەی بەڕێزتان کە من لەناو مانا کاردەکەم، ڕەنگە ئەوە ڕاستییەکی تێدابێ، لەو سەردەمی بێ مانایییەدا دۆزینەوەی مانا کارێکی زەحمەت و دژوارە. (ئەنوەر مەسیفی) زۆر شتی نووسی و بەبێ مانا حیساب دەکرا، دواجار مردن مانای بەخشی بەو هەموو بێ مانابییە. دڵنیام جۆرەها مانا خۆیان مەڵاس داوە لە بن داروبەردی ڕۆژەکانماندا چەندی بگەڕێین زیاتریان دەدۆزینەوە.

پاشان من لە گەڕان و پشکنینمدا بەدوای ماسک و دەمامکێک دەگەڕێم بۆ خۆم بەکاری بێنم بۆ ئەوەی تووشی دووبارەکردنەوەی خۆم نەبم، زۆر لەو حاڵەتی خۆ جووینەوەیە دەترسم. ئەوەی لاشم ڕوونە ئەوەیە کە مانا نابێتە شیعر. ئەگەر شاعیر نەتوانێ لە پرۆسەیەکی شیعریدا بەرهەمی نەهێنێ، واتە لە دەرەوەی شیعرەکەدا بوونێکی بەو چەشنەی نەبووە. با پێشت بڵێم، من ئەو جۆرە شێوەکارکردنەم لە چییەوە هەڵێنجاوە، ڕێک سوودم لە شێوازی تازەی کارکردنی شێوەکاران وەرگرتووە. من خۆم زۆر سەیری تابلۆی هونەرمەندانی ئەوروپا و دنیادەکەم، لە هونەری تازەی ئەوروپادا جۆرە شێوازێک هەیە کە کەرەستەکانی ناو ژیانی مرۆڤ وەکی کورسی و ساردکەرەوە و پانکە و تەلەفزیۆن و چی و چی دەکاتە کەرەستە و بەشێوەیەکی تر دایاندەنێ، یان دەیانگۆڕێ و دەیانخاتە حاڵەتێکی ترەوە بۆ ئەوەی مانا و دەلالەتێکی تر ببەخشن.

ڕامان: بۆ ئەوانەی کە ناحەزی شیعری نەوەی ئێوەن چی دەڵێن، کە پێیان وایە زمانەکەتان کە شیعری پێ دەنووسن سەقەتە؟

دڵشاد عەبدوڵلا: لەکوێ وایان وتووە. ئەگەر مەبەست نووسینە، من شتێکی جیدییانم نەخوێندۆتەوە. جگە لە هەندێک بوختان کە دوژمنانی تازەگەری لە هەشتاکانەوە دەینووسن. ئەوان هەر بە تەنیا پەلاماری زمانی ئێمەیان نەداوە، بەڵکو خوێنیشیان حەڵاڵ کردبووین، کاتێک کە دەیانوت ئێمە دژی کولتوور و زمان و ئایین و نەتەوە و چی و چین. ئەوانەی ئەو جۆرە قسانەیان لە ختوخۆڕاییی هەڵدەبەست بەشێکی هەرە زۆریان لە دامودەزگاکانی بەعسدا کاریان دەکرد، یان کۆنەپەرستە پووچەکان بوون، ئەوانەی خۆیان هیچیان پێ نەبوو، ئەگینا ئێمە هیچ کاتێک دژی کۆن نەبووین، بەڵکو دژی کۆنەپەرستی بووین. یەکەم بەرهەمی (من و جەلال بەرزنجی و عەباس عەبدوڵلا یووسف) کە دامانە مدیریەتی ڕەقابەی عیراق تا موافەقەت لەسەر بڵاوکردنەوەی بکەن لە ١٩٧٨ کە ئەوکات وابوو، نووسراوێک و دەقەکانمان ناردبوو بەناوی ژمارە (٣) کە وەڵامیان داینەوە نووسیبوویان: ئەوە کارێکی تخریبی تدمیرییە!! کێ خوێندبوویەوە؟ بە دڵنیاییەوە ئەو ئەدیبە کوردانەی چاوساغییان بۆ بەعس دەکرد. بەبێ ئەوەی پێ بزانین فایلێکی ڕەشیان بۆ ئامادەکردبووین. ئێمە دیوێکی تریشمان هەبوو کە لەناو هێزە سیاسییەکانی کوردستانیش بایەخێکی ئەوتۆمان پێنەدەدرا، چونکە بانگەشەی ئەوەمان دەکرد کە نابێ ئەدەب پاشکۆی سیاسەت بێ و بچێتە سێبەری چەکەوە، ئێمە دەمانویست شیعر لە جۆرە وابەستە بوونێک ڕزگار بکەین کە بەدرێژایی نیو سەدە گرفتار بوو پێیەوە. ئەویش بینین بە چاوی سیاسەتەوە، نەء چاوی شاعیر شتێک دەبینێ کە زەحمەتە چاوێکی تر بیبینێ، بەڵام ئێمە دژی سیاسەت نەبووین، دژی فاشییەت بووین

لەبیرکردنەوە و کەلتوور و ڕەوشتدا. کەسمان ئامادە نەبووین بەهیچ جۆرێک مساوەمە لەگەڵ بەعسی بکەین. بەو ئەندازەیەی ئێستاش (خەزعەل ئەلماجدی) ماوە کە یەکێتی نووسەرانی بەغدا ویستیان کۆڕێکمان بۆ ببەستن و لە هەمان ڕۆژدا یادێکی تایبەت بە فەلەستین هەبوو، ئەوکات حەمید سەعید سەرۆکی یەکێتی نووسەرانی عیراق بوو، لە ڕێی خەزعەلەوە داوامان کرد کە ئەو لافیتەیەش هەڵبگیرێ کە پێوەندی بەویادەوە هەیە، ئەگەرچی ئێمە ڕێز لە بۆنەی میللەتێک دەگرین، بەڵام شیعری خۆمان ناخەینە ناو چوارچێوەی هیچ بۆنەیەکەوە، شاعیرەکان جەلال بەرزنجی و هاشم سەراج و باوەکرو من بووین و ئازاد مەولوود و مەحموود زامداریش هەریەکە شتێکیان دەربارەی ئەزموونی ئێمە نووسیبوو. کەچی بەسوپاسەوە سەرۆکی یەکێتی نووسەران ڕێزی لە داواکەمان گرت و کۆڕی بۆنەکەی خستە کاتێکی ترەوە.

ڕامان: ڕەنگە لەگەڵمدا هاوڕا بیت کە شیعر وەک هونەرێک لەو سەردەمەدا بە تەنیا و دوورە پەرێز لە هونەرەکانی دیکە ناژی. ئایا وەک شاعیرێک چەند سوودت لە هونەری شێوەکاری وەرگرتووە؟

دڵشاد عەبدوڵڵا: سەردەمی تازە سەردەمی تێکەڵاوبوونە، هەموو هونەرەکان لە گەڕان و پشکنین و دۆزینەوەی تەکنیک و دەربڕینی تازەدا شیعریان دۆزیوەتەوە بۆ نزیکبوونەوەی زیاتر لە مرۆ و فراوانکردنی ئاستی دەربڕینی و وێناکردنی حاڵەتە چەخماخییەکان کە تەنیا شیعر فریای وێنا کردنیان دەکەوێ. شیعریش سوودی لەتواناکانی ناو ژانرەکانی تر وەرگرتووە، بۆ نموونە شیعر سوودی لە شێوە دەربڕینەکانی دراما وەرگرتووە بۆ دەرخستنی سیمای کەسایەتییە شیعرییەکان و بەکارهێنانی وزە و توانای دەنگەکان لەڕێی دیالۆگ و گفتوگۆی ناوەوە، هەروەها لە کۆنەوە شیعر سوودی لەمۆسیقا وەرگرتووە بۆ داڕشتنی سۆناتا و سوودیشی لە سینەما بینیوە بۆ وێناکردنی حاڵەتە شیعرییەکان و سوودی لە تابلۆ و شێوەکاریش وەرگرتووە بۆ چۆنیەتی دەرخستنی تۆنەکانی ڕەنگ و دۆزینەوەی رووبەری ڕەنگدانەوەکانی ڕۆح و دۆزینەوەی زمانی موجەڕەد و لە چەشنی ئەوانەی کاندنسکی دەیکا لە بەکارهێنانی ڕەنگدا.

من خۆم حەزم لە شێوەکارییە و ئێستاش زۆرجاران کە تەنیا دەبم لەگەڵ خۆمدا تەماشای ئەلبوومی شێوەکارەکان دەکەم و زۆریش حەزم لە هونەری تەعبیرییە، بە تایبەتی گۆگان و حەزم لە تابلۆ خەون ئامێزەکانی شاگالە، ئەو دوو هونەرمەندە یەکیان فێری ڕستەی بازوو ئەستووری بەر گەرمای جوانی کردووم وەکی چۆن خۆی لە ژنەکانی تاهیتیدا ئەو جۆرە سیحرەی دۆزیبیەوە. شاگالیش هەمیشە خەونی گەڕانەوەیە، ئەو بۆ وڵات و من بۆ منداڵی. لەناو پەیکەرتاشەکانیشدا حەزم لە تابلۆ باریکە درێژەکانی (جیا کومیتیە) و لە هونەری کوردیشدا بەشێک لەتابلۆکانی (ئیسماعیل خەیات و جەزا بەکر و قەرەنی جەمیل و هیمەت کاکەیی).

پێوەندیم لەگەڵ ئەواندا خۆشە، لەناویاندا (مەدحەت کاکەیی) زۆر نزیکە لێمەوە و هەر جارەی کە دێتەوە وڵات کاتێکی زۆری لای منە. مەدحەت گەنجینەیەکی دەوڵەمەندی توانا و ئەزموون و شارەزاییە.

ڕامان: هەن پێیان وایە ئێوە لە تەنزیرکردن بۆ شیعر نوێخوازترن وەک لە تێکستی شیعرەکانتان، ئێوە چی دەڵێن؟

دڵشاد عەبدوڵڵا: بەشێکی یەکەمی وەڵامی ئەم پرسیارە بۆ خوێنەران بەجێ دێڵم، پێم وایە ئەگەر شیعرەکانم زۆر لە پێش تەنزیرەکان دا نەبن هیچم بەهیچ نەکردووە، چونکە لە بنەڕەتدا من خۆم وەکی شاعیر دەبینم نەک تەنزیرکردن بۆ شیعر.

ڕامان: ڕاستە ئەو نەوەیەی ئێوە کە هاوتەمەنی شیعری تۆن زۆر لەبارەی مۆدێرنیزم و پۆست مۆدێرنیزم قسە دەکەن، بەڵام تا ئێستا دەقێکی سەربە پۆست مۆدێرنیزمتان نەنووسیووە؟

دڵشاد عەبدوڵڵا: بەشی زۆری شیعرەکانی (بەختیار عەلی و کەریم دەشتی و هاشم سەراج) پۆست مۆدێرنیزمن ئەگەر بەو پێوانەیە بیانپێوی، بەشی هەرە زۆری شیعرەکانی گرووپی هەولێر لە هەشتاکاندا شیعری مۆدێرێزمن، بەڵام شیعر بەو پێوانەیە ناپێورێ، ئەوە کاریگەری ئەدەبی فارسە پەڕیوەتەوە ئێرە تاکە پێوانەی زیندووی شیعر شیعرییەتە نەک هیچ شتێکی دی.

ڕامان: «ڕوانگە» تەوژمێکی ئەدەبی بوو، وەک خۆیان دەڵێن یارو نەیاری زۆر بوو، هەن پێیان وایە لەجووڵاندنی گۆمی ئەدەبی کوردی کاریگەری خۆی هەبووە و هەیانە زیاتر بە گوتارێکی سیاسی دەزانن وەک لەوەی گوتارێکی ئەدەبی بێ، ئێوە چی دەڵێن؟

موغامەرەی (ڕوانگە) گەیشتە شوێنێکی داخراو

دڵشاد عەبدوڵڵا: موغامەرەی

«ڕوانگە» گەیشتە شوێنێکی داخراو، چونکە لە بنەڕەتەوە دیدێکی ئەدەبی هاوبەشی نەبوو، بەڵکو بێزاربوونێکی هاوبەش هەبوو لە بەرانبەر هەندێک بیروبۆچوونی وەستاو. بەیانی ڕوانگە لە ڕووی ئەدەبییەوە زۆر لاواز بوو، دواتر دوای ساڵێک جۆرێک لەمێزگرد توانییان لەوێ بەشێک لەبۆچوونی ئەدەبی خۆیان بەیان بکەن، بەڵام بە ڕاستی «ڕوانگە» گۆمەکەی هەژاند و جموجۆڵێکی ئەدەبی دروست کرد. داینەمۆی جووڵانەوەکە (شێرکۆ بێکەس و حوسێن عارف) بوون. ئەوانەی دژی بوون کۆنەپارێز و هەموو ئەوانەبوون کە پێیان وابوو ئەدەبی کوردی دەبێ لە ئاشی واقیعیەتی سوشیالیستی بکات، ئەو جۆرە بیرکردنەوەیە زیانێکی زۆری لە ئەدەبی کوردی دا. ڕوانگە جیهانبینیەکی تازەی لە پشتەوە نەبوو، ئەوانەی باسی ڕەهەندی سیاسی دەکەن لەو تەوژمەدا ئەگەر مەبەستیان ئەوەبێ کە ئەوانەی بەیانەکەیان ئیمزا کردووە تەسەوری سیاسییان هەیە ئەوە ڕاستە و عەیبەیش نییە، بەڵام ئەگەر مەبەستیان گومان دروستکردن بووبێ ڕاست نییە، چونکە ئەوانە ئەمڕۆش لە ڕووی سیاسیەوە ئەدیبانی سەر بەمیللەتی خۆیانن و لەم ڕووەوە هیچ لەکەیەک لە ژیانیاندا نییە.

ڕامان: قۆناغی شاعیرانی سەردەمی گۆران بۆ خۆیان خاسیەت و جیاکەرەوەیەکیان لە شیعری خۆیان بەجێ هێشتووە، سەردەمی ڕوانگە و ساڵانی حەفتا خۆیان لە قۆناغی گۆران بە جیاواز دەزانن، دەکرێ بزانین بەشێوەیەکی گشتی خاسییەتی جیاکەرەوەی شیعری ئێوە دوای ئەوان لە چیدا دەبینین؟

دڵشاد عەبدوڵڵا: جارێ دەبێ ڕستەکە بخەمە باری تاکەوە، چونکە ئێمە ناوی گرووپمان لێ نرا، بەڵام گرووپ نەبووین، کۆمەڵە شاعیرێک بووین جیهانبینیمان لە یەک نزیک بوو، خۆ ئەگەر وانەبوایە ئەو بەیانەی بڕیاربوو بینووسین دەماننووسی. ئەوکات لە هەشتاکاندا پێم وابوو کە داهێنان کارێکی فەردییە و بەکۆ ئەنجام نادرێ، بەتایبەتی شیعر. لە هەشتاکاندا وەرچەرخانێک لە زمان و تێگەیشتن لە شیعر ڕوویدا، کاتێک ئەورووپا لەلایەن ژمارەیەک شاعیرەوە دۆزرایەوە وەکی کیشوەرێکی گەورەی داهێنان نەک وەکی هێزێکی سیاسی و ئابووری. یەکەم قۆناغی تازەگەری سەردەمی (گۆران) لەژێر کاریگەری ئەدەبی عوسمانی بوو، تەوژمی دووەمی تازەگەری لەسەردەمی ڕوانگە لەژێر کاریگەری تەوژمی تازەی شیعری عەرەبیدا بوو، ئەوەی هەشتاکان کاریگەری تازەگەری ئەورووپا بوو، کە دیارترین خاسیەتەکانی دوور کەوتنەوە لە زمانی خیتاب و زمانی کۆ بوو، لە ڕێی دۆزینەوەی زمانی ناوەوە تەعبیر لە زەمەنێک کرا کە سەرچاوەکەی زاتی مرۆ خۆیەتی نەک دەرێ. پاشان ئایدیۆلۆجیایەک لە ئارادانەما، پەنجەرەکان بەڕووی مرۆ کرابوونەوە نەک ئایدیۆلۆجی. ئەگەر سەرنج بدەی لە کوردستاندا دوای نەوەدەکان ئەورووپای سیاسی و دیموکراتی دۆزرایەوە، کەچی ئەورووپای عەقڵ تا ئێستا بەزەحمەت دەگا. بەربەستەکان زۆرن، ئایین و کولتووری توندوتیژی، ئازادی و داهێنان ئەورووپای خرۆشاند، لای ئێمە ترس لە هەردووکیان هەیە. لە هەشتاکانەوە لە هەندێک لەو تابۆیانە درا و حەرام کراوەکان هاتنە ناوەوە لەوانە باسکردنی لەش و لە ئەدەبیشدا ڕێبازی هونەر بۆ هونەر کە ماوەیەک لە ترسی ڕەخنەی شمولی بەترسەوە ناوی دەهێنرا، کەچی ئەو ڕێبازە زۆر گۆڕانی گەورەی لە ئەدەبی جیهاندا ئەنجام دا.

ئەگەر سەرنج بدەی لە شیعری کوردیدا (مەبەستم شیعری کلاسیکە) زۆر جار بە شیعری لەدژی دەروێشایەتی و شێخایەتی نووسراوە، کەچی لە شیعری تازەدا هەندێک لەو جۆرە کۆت و پێوەندانە لەگەڵ ئەوەی هەن ترسێک هەبووە لە باسکردنیان، ئەوەش بۆ باڵا دەسەڵاتی کوێخایانەی سیاسەت دەگەڕێتەوە، کە لەدوای ئازادبوونی کوردستانەوە ئەو جۆرە ترسە بەجۆرەها شێوە و لەناو جۆرەها بەرگی ڕەنگاوڕەنگدا بەرهەم دەهێنرێ.

بەڵام سەبارەت بەخاسیەتی شیعری هەشتاکان پێویستە ئەوەشمان لەبەرچاو بێ، لەسەرەتاوە تا ناوەڕاستی هەشتا لە جیهاندا زۆر گۆڕان ڕوویاندا، لە سۆڤیەت و لە ئەورووپا و لە ئەمریکا لە چینیش، ئەو گۆڕانانە پرۆشکیان بەر ڕۆژهەڵات کەوت. لە ئەدەب و هونەردا زۆر شتی گۆڕی، کەچی ڕژێمەکان هیچیان بەسەر نەهات، بەڵکو توندتر کران. سەرنجم داوە لە ئەدەبی ئەورووپاشدا کە باس دێتە سەر هەشتاکان باسی ئەو گۆڕانە دەکرێ کە دەکرێ بە قۆناغی تێپەڕاندنی مۆدێرنیزمی ناوبنێین. قۆناغی کرانەوە بەسەر هەموو بیروبۆچوونەکان و قەتیس نەبوون لە جومگەی یەک بیرو بۆچووندا.

لەدوای نەوەد و پێنجەوە گۆڕانێک لە ئەدەبی کوردییدا ڕوویدا، بەهۆی بارودۆخی سیاسی ئەوکات و شکست هێنانی شۆڕش، مرۆی کورد بەرەو ناوەوە تێکشکا، ئەوە جۆرە زمانێکی تری دۆزییەوە، کە زمانی زەمەنی ناوەوەی مرۆیە، زەمەنی گەڕانەوە بۆ ئەفسانە و سەرەتاکان و دۆزینەوەی بەدیل بۆ پاراستنی ڕۆح لە هەر جۆرە

ڕووخانێک ڕێک وەکی هەمەنگوای لە پیرەمێرد و زەریادا دەڵێ، مرۆڤێک دەشکێنرێ وەلێ ناڕووخێ!

کەچی هەشتاکان ڕۆژگاری تر هاتە پێش، ڕۆژگاری ئێرهاب و خوێن، کە شکست ئەوەشی هاتە پاڵ و لەولاشەوە شۆڕش دەستی پێکردبووەوە. ئەو بارودۆخە ئاڵۆزە لە شارەکاندا و لەناو ئەدەبدا ڕەنگیان دابووەوە. ئەدەبێک کە وابەستەی شاربوو، ئەوی تر وابەستەی لادێ کە لانکەی شۆڕش بوو. من خۆم لەگەڵ ئەدەبی شاربووم و پێم وابوو کە ئەفراندن چەکێکە هیچی کەمتر نییە لە سەنگەر لەکاتێکدا کە هەردووکیان بوونیان هەبێ و بەوپەڕی مەسئوولیەتەوە کار بۆ پاراستنی ڕۆحی میللەتێک بکەن. لە شاخ ترسی شەڕی براکان لە ئارادابوو، کەچی لە شار براکان بەشێوەیەکی تر جیاوازبوون.

ڕامان: ئێوە لە زۆر بواردا خۆتان تاقی کردووەتەوە، لە بواری شیعرو لە بواری گۆشە نووسین و ڕۆژنامەگەری، بواری ڕەخنە و نووسین و بیروڕا دەربڕین ئایا هەست دەکەن شیعر نەیتوانیبێ تینوێتیان بشکێنێ، یان هەموو ئەو بوارانەی دەربڕین بە تەواوکەری یەکتر دەزانن؟

دڵشاد عەبدوڵلا: من خۆم بە شاعیر دەزانم، یان حەز دەکەم شاعیربم، و ئەوانی تر بیانوویەکن بۆ گەیاندنی پەیامی شیعری خۆم، ئەوە لە ئێستادا و بۆ بەراوردکردن وەکی دی کاری ڕۆژنامەگەری نەیتوانیوە لە شیعرم دووربخاتەوە، وەکی هەندێک کەسی ئەوەیان هەیە بەڵکو من زۆر سوودم لێ وەرگرتووە بۆ دۆزینەوەی زمانێک کە پێیەکی لە ئاسمان بێ و ئەوی تری لەسەر شەقام. با بێینە سەر ئەوەی ئایا شاعیر ئەمڕۆ هەر دەتوانێ شیعر بنووسێ، نەخێر. من دەتوانم بێ دوودڵی ڕاوبۆچوونی خۆشم دەربارەی دیاردەکان، دەربارەی ئەزموونی شیعریی چی و چی تریش دەربڕم.

ڕامان: چەند ڕەخنە ئاوڕی لە بەرهەمەکانت داوەتەوە. هەست ناکەن (ڕەخنە) بەرانبەرتان بێدەنگی لێ کردبێ. هۆیەکەی بۆچی دەگێڕیتەوە؟

دڵشاد عەبدوڵلا: ڕەخنە هەردەم لای ئێمە وابووە ڕوو لە دەقێک دەکا کە ڕووناکی ئیعلامی لەسەربێ، من ماوەیەک ڕۆژنامەیەکی ڕۆژانەم لە دەست بووە و ئێستا گۆڤارێک ڕۆژێک بانگەشەم بۆ دەقێکی خۆم نەکردووە و تەکلیفم لە هیچ ڕەخنەگرێک نەکردووە ئەگەر ڕەخنەگری ڕاستەقینە هەبێ کە شتێک دەربارەی شیعری من بنووسێ. دەقی گران و جیاواز درەنگتر دەناسرێ.

ڕامان: لە هەشتایەکان کۆمەڵێ شاعیر هەریەکەیان بەتایبەتمەندیی خۆیەوە لەژێر ناوی شاعیرە پێشڕەوەکان لەژێر (ساباتێکدا) کۆکرانەوە، تۆ چەند لەگەڵ ئەو ناونانە بووی. چی لەگەڵ شاعیرەکانی دیکە کۆیان دەکردیتەوە؟

دڵشاد عەبدوڵلا: ئەو ناوە شاعیرەکان دایاننەهێنابوو، بەڵکو لە دەرەوەی ئەوان هاتبوو، بەڵام بەهەق پێشڕەوبوون و شیعری کوردییان لەچوارچێوەی دواکەوتوو و لە دەست دایناسوورە ئەدەبییەکان دەرهێنابوو.

دیارە بەباشی دێتەوە یادتان، چونکە تۆ خۆشت زۆرجاران لەگەڵماندا دادەنیشتی و نزیک بووین لە یەکترەوە، ئەو برادەرانە خەمی هاوبەشمان هەبوو، لە گەڕان و پشکنین و سۆراخدا هاوبەش بووین، سەردەمەکەش وابوو پێویستی بە گرووپ و کۆمەڵ هەبوو بۆ پاراستنی یەکتری، چونکە لە بەرانبەر ئەواندا هێزێکی زۆری کۆنەپارێز و کۆنەپەرست و سەلەف هەبوو. هەر جارە و بە بیانوویەک شەڕیان پێ دەفرۆشتین، تا ئەوکاتەی جارێکیان خەزعەل ئەلماجدی کە ئەوکات برادەرمان بوو لە گۆڤاری (الف باء) گۆشەیەکی لەژێر ناوی «الجیل الثالث من الشعر الكردي» نووسیبوو، هەندێک ڕەخنەگری کورد کەوتنە وەلامدانەوە، باش بوو، کەسێکی غەیرە میللەتی خۆت باسی شاعیرانی میللەتەکەت بکات و تۆ وەلامی بدەیتەوە وانییە، بزانە ڕقی ئەوانە گەیشتبووە چ ئاستێک ئەوەی سەیرە ئەوانەی ئەوکات دژایەتی ئێمەیان دەکرد لەم دواییە و بەتایبەتی لەدوای ڕاپەڕینەوە کەوتنە نووسین دەربارەی ئەزموونی شیعریی هەندێک لەو شاعیرانەی بە شاعیرانی (پێشڕەو) ناسرابوون. ئەوە ئەگەر پەشیمان بوونەوە بێ ئاساییە، بەڵام پێم وایە جۆرێکە لە ڕیایی ئەدەبی.

ڕامان: تۆش پێت وانییە شیعری ئەمڕۆمان بەدەست خۆ جووینەوە و لاسایی کردنەوە دەناڵێنێ، شیعری چاک و شاعیری تایبەتمەند زۆر دەگمەن و دانسقەیە؟

دڵشاد عەبدوڵلا: لە هەموو سەردەمەکان شاعیری تایبەتمەند دەگمەنە. ئەمڕۆ بەهۆی ئەو هەموو گۆڤار و ڕۆژنامە و ناوەندە ئەدەبیانەی کە هەن- کە بەشی زۆریان مەبەستی ئەدەبیان لە پشتەوە نییە و بۆ پروپاگەندەی حزبی هەن- جۆرە پشێوی و ئاڵۆزییەک دروست بووە. ئارامبوونەوەی زەحمەتە ئامادەنەبوونی ڕەخنەش ڕەخنەگری بلیمەت و خاوەن نەزەرم مەبەستە- هێندەی تر نێوەندەکەی شێواندووە. ڕەنگە ماوەیەکی بووێ تا هەموو شتەکان ئارام دەبنەوە و ئەنجام چەند دەنگێک دەمێنن کە تایبەتمەندن. بە ڕاستی ئەمڕۆ دروستکردنی تایبەتمەندی

زۆر زەحمەتترە لە جاران.

رامـــان: زۆر کەس پێی وایە خوێنەری شیعر کەم بووەتەوە. تۆ دەڵێی چی؟

دڵشـاد عـەبدوڵلا: خوێنەر زیاد دەبێ کەم نابێتەوە، هەتا ئێستا کۆڵەکەی سەرەکی کولتووری کورد شیعرە، بەڵام دەبێ لەو ڕاستییە بگەین کە ئەمڕۆ بەشێکی خوێنەر چۆتە ناو ئینتەرنێتەوە و شیعری کوردیش نەیتوانیوە بپەڕێتە ناو ئەو جیهانە، جگە لە کەمێکی کەم نەبێ ئەوانیش لە ڕێی خەڵکی ترەوە. ئەو دیاردە جیهانییە هەر تەنیا لەناو کورددا نییە. بەپێی دوا ئامار کە کراوە.

لە فەرەنسا لە ئەمریکا لە ئیسپانیا و لە زۆر شوێنی تریش خوێنەری شیعر لە زیادبووندان.

رامـان: نەوەیەک پەیدابوون کە ڕەفز دەکەن لە پێناوی ڕەفز، هەموو ئەوەی پێش خۆیان نادیدە دەگرن و قبووڵیان نییە، پێت وایە ئەو جۆرە یاخیبوونە چەند لە خزمەتی واقیعی ڕۆشنبیری و داهێنانی کورد دایە؟

دڵشـاد عـەبدوڵلا: ڕەفز کردنەوە پەیامێکی تازەی لە پشتە، بێ ئەو پەیامە ڕەفز کردنەوە مەحاڵە، پاشان کێ ڕەفز دەکەیتەوە. ئەگەر بەر لەوە بەتووڕەیی ئاوڕ لە ڕابردوو نەدەیتەوە.

لەگەڵ ئەوەشدا من سەرلەنوێ خوێندنەوەی ڕابردووم پێ ڕاستە، ئەوە دەتوانێ بای گۆڕان لە هەناوی خۆی هەڵگرێ. یاخیبوون سوونەتی ئەفراندنە، بەڵام بەر لەتێگەیشتن یاخیبوون هیچ مانایەک نابەخشێ.

نەوەی ئێستا نەوەی دابڕانە، نەوەی پۆست مۆدێرنیتەیە بەو مەفهومەی کە هیچ پێوانەیەکی ئایدیۆلۆجی نەماوە بیگرێتە خۆی، هەموو ئەگەرەکان لە بەردەمیدا کراوەن، بەڵام لەبەر ئەوەی کولتووری تخووب برین و تێپەڕاندن لاوازە و ئەوانیش خەمەکانیان دیاریکراوە، بۆیە ناتوانن دەق شکێن بن، ئەوە ڕەخنەی من لەو ناوەیە. بۆیە من لە سەرەتاوە تەئکیدم لەسەر سەرلەنوێ خوێندنەوەی تازە کرد، چونکە کولتوور پێویستی بەو جۆرە خوێندنەوانە هەیە بۆ ئەوەی بۆگەن نەکا و گۆڕانی بەسەردا بێ، ئەوانەی هەڵگری پەیامی تازەشن بیانووی تازەبوونەوە دەدۆزنەوە لە هەناوی کولتووری خۆیاندا.

رامـــان: تا چەند ڕۆشنبیری بۆ شاعیری ئەمڕۆ بە پێویست دەزانیت. ئایا بە ڕۆشنبیریی شاعیرانی ئەمڕۆکە ڕازیت؟

دڵشـاد عـەبدوڵلا: چ جۆرە ڕۆشنبیرییەک پێویستە بۆ شاعیر، ئەوە پرسیارەکەیە، ئەگینا ڕۆشنبیریی پێویستە. کۆلن ویلسن زانیارییەکانی بەسەر دوو جۆر دابەش کردووە، «هەتاوی» کە ئەوانەن بەری زانست و عەقڵن، ئەوی تر «مانگی» کە شیعرییەت لەو جۆرەیانە. شیعر لە ڕۆشنبیری دروست ناکرێ، بەڵکو لە وشە دروست دەکرێ و ناسینی وشە و سیحر و پەنهانییەکانی ئەرکی یەکەمی شاعیرە، ڕۆشنبیری لەبەر ئەوەی بەرهەمی لێکدانەوەی مرۆیە باش و خراپی هەیە. من جۆرە ڕۆشنبیرییەک بۆ شاعیر بە پێویست دەزانم کە شارەزای بکا لە چۆنیەتی تێگەیشتن لە هەستی بەشەر، چۆنیەتی خۆشەویستی و ژیان، نەک تیورەکردنیان. گوتێ دەڵێ: داری تیورەکان زڕن، داری ژیان بە بەرە و شەنگ.

ڕۆشنبیریی ژیان کە پشت بە ئەزموونی دەوڵەمەند و شارەزابوون لە گەردوونەوە دەبەستێ ئەوەیان بۆ شاعیر لە هەموو سەردەمەکاندا پێویست بووە. ئێستا بۆ من گرنگ نییە بزانم مەفهومی جیهانگەرایی چییە. گرنگ ئەوەیە چۆن دەتوانم مرۆیەکی گەردوونی بم لە شارێکی بناری سەفینەوە.

شیعر کائینێکی دوورە پەرێز و کێوی نییە، بۆ ژیان پێویستی بەهێز و تەکنیکی نوێ بوونەوەیە، ئەوەش بە شارەزایی و موغامەرە دەکرێ. هونەری شیعر زەحمەتە و پوختەی هەموو هونەرەکانی ترە، جوتیارێک ناتوانێ شیعر بنووسێ ئەگەر کەرەستەی تازەی پێ نەبێ بۆ نووسین کە زانیارییەکانە- ڕەنگە بە حوکمی ژیانی خۆی هەیبێ، بەڵام چۆنی دەڵێ ئەوە پرسیارە گەورەکەی ئەفراندنە.

رامـان: ئافرەت لە نووسین و شیعری تۆ چ پانتاییەکی گرتووە. ئایا ئافرەت توانیویەتی لەسەر نەخشەی داهێنان و ڕووناکبیری ئێمە کاری بەرچاوبکات؟

دڵشـــاد عـــەبدوڵلا: بە نیسبەت بەشی یەکەمی پرسیارەکەوە، ئافرەت و پیاو لە عەشقێکی گەورەدا تواونەتەوە و شاعیریان دروستکردووە، بۆیە کە دەنووسم بەزەحمەت زمانی هەردووکیان بۆم جیا دەکرێتەوە. ئەگەر سەرنج بدەی لە زۆر لە دەقەکانماندا زمانی مێ لە تەک نێردایە، من بە زمانی ئادەمێک دەنووسم کە حەوا لەناو پەراسوویدایە و لێی جیا نەبۆتەوە.

بۆ وەڵامی بەشی دووەمی پرسیارەکەش، بەڵێ نەزەند بەگی خانی و کەژاڵ ئەحمەد و لەیلا فەریقی سێ نموونەی بەرچاون.

رامـان: تۆ ئەگەر بەچاوی ڕەخنەوە بڕوانیتە (گۆران) ئەو حزوورەی بۆچی دەگەڕێنیتەوە؟

دلشاد عەبدوللا: (گۆران) دیارترین شاعیرە لە شیعری نوێی کوردیدا، ئەوەش بۆ گەنجینە شیعرەکەی دەگەڕێتەوە. جگە لەوەش گۆران ئەزموونێکی ژیان و ڕۆشنبیریی دەوڵەمەندی هەبووە، پەخشانەکانی بەشێکی تری ئەو توانایەی ئەو دەردەخەن. بایەخی ئەو ئەزموونەش لەوە دابوو کە بەسەر ئەزموونی میللەتانی تردا کرایەوە و خۆی لە قوژبنێکی ئەدەبی میللیدا قەتیس نەکرد. لایەکی تری ئەزموونی گۆران لەو سروشتە ئینسانییە دایە کە لەبەرهەمەکانیدا بە ڕوونی دیارە، هەر ئەوەشە هەوێنی هەموو بەرهەمێکی نەمر و دانسقە، من سەرنجم داوە زۆرجار ئەوانەی بۆ خەڵاتی نۆبڵی ئەدەب هەڵدەبژێردرێن باسی ئەوە دەکرێت چەند بەرهەمەکەی ڕووی ئینسانی تێدایە و مەبەست لێرە خزمەتی ئەو ئاشتییە گەورەیەیە کە پێویستە لەمرۆدا بەرجەستە بێ بەرلەوەی جیهان بگرێتەوە.

هەندێک جار باس لەوە دەکرێ کە قەوارەیەکی سیاسی شاعیرێک دەگرێتە خۆی، بانگەشەی بۆ دەکا، بەلام دڵنیابە ئەو قەوارەیە سەد ئەوەندە پێویستی بە شاعیرەکەیە. لەوەش بترازێ خۆ ئەگەر ئەو شاعیرە خۆی لە بنچینەوە هیچ نەبێ مەحاڵە ببێ بەوەی دەیانەوێ.

حزبی شیوعی چەندین کەسی تری هەبوو بۆ نەیتوانی چییان لێ بکات و چەندین دار ڕایەڵی کرد بۆ نەکەوتنیان، بەلام ئەنجام هیچی بەهیچ نەکرد. (گۆران) پێویستی بە حزبێک نەبوو ببێ بە گۆران، حزبەکە پێویستی بە گۆران بوو. ئەوە قەدەری هەموو شاعیر و هونەرمەندێکی کارامە و دانایە کە هەردەم بیانووی نابەجێ بدۆزرێتەوە بۆ لەکەدارکردنیان.

ڕامان: باس لە کێشەی گەورە دەکرێ کە واقیعی ڕۆشنبیریی خنکاندووە و ڕۆشنبیری کورد توخنیان ناکەوێ، بەلای تۆوە ئەو کێشانە لە چیدا خۆیان دەنوێنن؟

دلشاد عەبدوللا: کولتووری توندوتیژی گرفتێکی گەورەی ناو ڕۆشنبیریمانە، ئەو کولتوورە خۆشەویستی لاواز کردووە و وای کردووە کە دابەشکردنە خێڵەکی و حزبییەکانیش ڕەگیان بەخێرایی دابکوتن. ئەوەی پێویستە بەر لە هەموو شتێک بیری لێ بکرێتەوە دەرچوون لە پاشکۆیی و بەدەست هێنانەوەی سەربەخۆییە لەلای ڕۆشنبیران.

هەندێک جار ئەو پاشکۆ بوونە بەرەو کوێرە ڕێی بردووین، ئێستا نووسەرگەلێک لەسەر کۆمەڵگای مەدەنی و جیهانگەرایی و ئیسلامی سیاسی و چی و چییەوە دەنووسن بێ ئەوەی سەرەتاییترین بنەمای مەدەنیەت و کرانەوە و قبووڵ کردنی ئەوی تریان لابێ. ڕۆشنبیریی کوردی پێویستی بە کرانەوە و گوێگرتن لە بەرانبەرە و پێویستی بە گیانی لەخۆبووردەییە. هەندێک میللەت هەن لەگەڵماندا دەژین لە وڵاتدا وەکی ئاشووری و کلدان و تورکمان و ئەرمەن... هیچ جۆرە پێوەندییەکمان لەگەڵ ئەواندا پێ دروست نەکراوە. ئەوە جۆرە ترسێکە لە هەناوی هەمواندا، دەبێ ئەو ترسە بشکێ. کولتوورێکی ئینسانی هاوبەش کە جێگەی هەموانی تێدا دەبێتەوە، ئەوە کێشەی گەورەیە. ئێمە پشتمان لە بەشێکی گرنگ لە کولتووری خۆمان کردووە بە بیانووی ئەوەی بە زمانی غەیرە کوردی نووسراون، ئەوانە پێویستیان بە سەرلەنوێ خوێندنەوە هەیە. بۆ بەرهەمی ئیبنو ئادەم و ئیبنوخەلەکان و ئیبنومستەوفی و کێ و کێی تر بەخۆڕایی بدرێتە عەرەب، هەروەها فارس و تورک، ئەوانە هەرگیز کولتووری عەرەب نین، ئەوانە بەرهەمی شارەکانی خۆمانن، بەرهەمی هەولێرن بۆ نموونە، چونکە ئەوکات هەر شارە و مەملەکەتێک بووە بۆ خۆی، هەروەها کولتووری ئەوانەی بە فارسییان نووسیوە و لە کرماشان بوون...تاد. ڕۆشنبیریمان پێویستی بە ڕەخنە هەیە، ڕەخنەیەک سەرلەنوێ بیخوێنێتەوە و بەهای نوێی لێ بدۆزێتەوە. ئەمەش پێویستی بەوە هەیە کە ڕۆشنبیر جیهانبینی خۆی هەبێ و بە چاویلکەی کەسی تر نەخوێنێتەوە.

ڕامان: بۆچی شاعیرانی ئەمڕۆ زۆربەیان حەز دەکەن وەک ئیلیەت قاچێکیان لە مەملەکەتی شیعر و قاچەکەی دیکەیان لە مەملەکەتی ڕەخنە بێ؟

دلشاد عەبدوللا: تا ئەو بۆشاییەی کە هەیە پڕی بکەنەوە.